

Siniša Triva

PRAVNA ENCIKLOPEDIJA

SAŽETAK. U referatu se iznosi historijat radanja ideje o ostvarivanju autorskog izdavačkog projekta velike *Pravne enciklopedije*, rođenog i zasnovanog 1983. na Pravnom fakultetu u Zagrebu, a zatim preuzetog od JLZ »Miroslav Krleža« 1988.

Po osnovnoj tezi o koncepciji, *Pravna enciklopedija* treba sadržavati znanstvenu, sintetsku i kritički obrađenu smotru povijesnog razvitka pravnih institucija koje su kulturna baština jugoslavenskog prava kao specifičnog izraza izgradnje jednog od evropskih pravnih sustava.

Razlozi ekonomske, a u posljednje vrijeme osobito razlozi uvjetovani dinamičnim i radikalnim promjenama bitnih karakteristika društvenog uređenja, koje su još u toku — kojima se u referatu posvećuje posebna pažnja — utjecali su na izmjenu prvobitnog plana o sukcesivnom izdavanju pojedinih svezaka (planirano ih je pet) edicije. Da bi svojim sadržajem mogla nadživjeti aktualne prilike svojstvene razdobljima nužno dugotrajna autorskog i izdavačkog stvaranja, trebat će temeljito revidirati već dovršene tekstove, a nove pisati imajući u vidu potrebu ostvarenja te uredničke ambicije. Stoga je odlučeno da se usporedno radi na prva tri sveska, pa da ih se, kad stabilizirane prilike to budu dopuštale, objavi u kratkim vremenskim intervalima diktiranim tek razlozima tehničke, tiskarske naravi.

1. Stjecajem niza još uvijek nedovoljno razjašnjenih okolnosti, prevladavalo je gotovo jednodušno uvjerenje da organizatori i tvorci grandioznih enciklopedističkih pothvata okupljeni oko Jugoslavenskoga leksikografskog zavoda u Zagrebu nemaju dovoljno sluha za zamisao o uređivanju i izdavanju posebne enciklopedije posvećene pravu i pravnim znanostima. Štoviše, da u odnosu na tu disciplinu gaje određeni apriorni animozitet, koji se manifestirao i u činjenici što u razdoblju od punih trideset i više godina plodnog rada JLZ-a nije poduzimano ništa da se i program izdavanja pravne enciklopedije uvrsti u dnevni red njegovih aktualnih konkretnih programa.

Takva negativna orijentacija u odnosu na pravnu enciklopedistiku kuloarski se pripisivala samom Miroslavu Krleži. Dokazivalo se to i brojnim fragmentima iz Krležinih djela, u kojima je neštedimice i njemu svojstvenim sarkazmom i virtuoznošću očitovao, najblaže rečeno, kritički stav prema pravu, pravosuđu, pravnicima, pa i pravnoj znanosti.

Sve je manje živih i pouzdanih svjedoka o prvim godinama stasanja i rasta JLZ-a. Pisanih tragova koji bi mogli rasvijetliti ovu dionicu njegove djelatnosti gotovo da i nema.

Dragocjeno osvježenje našem sumnjivom pamćenju javilo se, tu skoro, u vidu pronađenog teksta govora što ga je Krleža krajem 1954. godine održao pred Upravnim odborom JLZ-a, teksta do kojeg smo došli zahvaljujući maru dr. Igora Gostla. U tom svome govoru Krleža je izrazio mišljenje da je »... s obzirom na razgranatost materije oportunistički da se čitava enciklopedijska građa podijeli na osam do deset stručnih enci-

klopedija«, među kojima je, pored onih koje su nakon toga zaista i ostvarene, naveo i enciklopediju »pravnih i društvenih nauka«. Po Krleži, tada su se (1954) u JLZ-u za takvu enciklopediju čak »razrađivale osnovne struke i izrađivali osnovni elementi alfabeta«.

Nije nam, na žalost, bila dostupna građa koja bi se odnosila na te prve korake u radu na posebnoj stručnoj enciklopediji »pravnih i društvenih znanosti«.

2. Prva nesumnjiva i razaznatljiva nastojanja da se pristupi ostvarivanju projekta jedne specijalne velike pravne enciklopedije — bez istovremenog i zajedničkog uređivanja i enciklopedije nedovoljno definirane kategorije »ostalih društvenih znanosti« — artikulirala su se tokom 1983. godine u krilu Pravnog fakulteta u Zagrebu. Među javnim djelatnicima koje su pioniri tog pothvata pridobili za njegovo oživotvorenje bio je i Vladimir Pezo. Baš on je preuzeo na sebe zadatak da ispita raspoloženje JLZ-a u odnosu na taj potencijalni projekt i da istraži mogućnosti angažiranja JLZ-a u njegovoj realizaciji. Rezultati tih sondiranja bili su, na žalost, nepovoljni. Tadašnji direktor JLZ-a odbio je svaku pomisao o bilo kakvoj kooperaciji JLZ-a s ostalim potencijalnim sudionicima u pothvatu i, što je bilo još značajnije, saopćio je da JLZ za dogledan niz godina nema u vidu svoje angažiranje na izdavanju pravne enciklopedije.

3. Ometen tako u ostvarivanju svojih prvobitnih planova, ali uz potporu i ohrabrenje ostalih relevantnih društvenih faktora, Pravni fakultet u Zagrebu sklopio je 27. 12. 1983. Ugovor o zajedničkom izdavanju *Pravne enciklopedije* sa Tiskarskim i izdavačkim zavodom »Zrinski« iz Čakovca i RO Studentski centar u Zagrebu. Savjet Pravnog fakulteta prihvatio je 23. 1. 1984. Pravilnik o organizaciji, nadležnosti i djelovanju organa Pravne enciklopedije, a Uredničko vijeće Pravne enciklopedije utvrdilo je 25. 1, 14. 2, 6. 3, 27. 3, 17. 4, 12. 6. 1984. te 26. 11. 1985. Teze o koncepciji Pravne enciklopedije.

4. Po navedenim tezama o koncepciji, *Pravna enciklopedija* trebala bi (u ediciji od pet svezaka enciklopedijskog formata JLZ od oko 700 stranica u jednom svesku) objaviti znanstvenu, sintetski i kritički obrađenu smotru povijesnog razvitka pravnih institucija koje su kulturna baština jugoslavenskog prava kao specifičnog izraza izgradnje jednog od evropskih pravnih sustava; prikazati (u cjelini i u pojedinostima razgranatih pravnih disciplina) suvremeni razvitak pravne misli i pravnih ustanova, posvećujući posebnu pažnju jugoslavenskom pravu, te, uz primjenu znanstvenih metoda, izreći svoju ocjenu sakupljene i izložene građe. Po predmetu obrade, po namjeni i po suradnicima okupljenim radi njezinog stvaranja, *Pravna enciklopedija* trebala bi biti od opće jugoslavenskog značenja. U pravilu multidisciplinarno obrađeni autorski tekstovi obuhvaćali bi relevantnu građu u većim cjelinama, tako da bi pojedini članci sadržavali u pravilu cjelokupni sadržaj određenih pravnih instituta, dok bi svi ostali mnogobrojni obrađeni pravni pojmovi i termini kojima se označavaju bili objavljeni u posebnom indeksu, na kraju posljednjeg sveska. Osim pravnih pojmova, enciklopedija bi trebala obrađivati i relevantne pojmove drugih srodnih, poglavito društvenih znanosti, potrebne radi cjelovite i suvise obrade prava i pravne znanosti.

5. Do polovice 1987. godine ostvareni su značajni radni rezultati: razrađene su teze o koncepciji enciklopedije, izrađeni su opći abecedariji pojmova koji trebaju biti obrađeni u vidu samostalnih članaka i onih koji bi trebali biti obrađeni u okviru tih samostalnih članaka; zatim abecedariji po strukama; angažirani su autori za pisanje članaka za prvi svezak enciklopedije (A—G); napisani tekstovi postupno su recenzirani, dopunjavani, korigirani i redigirani. U složenu izdavačku djelatnost uključen je, sa specijalnim statusom suradnika znanstvene aktivnosti Pravnog fakulteta u Zagrebu i Sveučilišni računski centar u Zagrebu (SRCE), i to u dvojakoj funkciji: kompjutorskog pratioca

uređivačke djelatnosti te registratora članaka i njihova pripremanja za neposredno tiskanje u TIZ »Zrinski« u Čakovcu.

6. Radne i financijske snage suradničke organizacije Studentskog centra došle su potkraj 1987. u ozbiljnu krizu, uzrokovanu prvenstveno sve snažnijom općom inflacijom. Ta je kriza dovela i do djelomičnog dužeg zastoja u uređivačkoj djelatnosti enciklopedije. Posustalost ovog dragocjenog i zaslužnog partnera da ustraje u ispunjavanju preuzetih obveza uskoro je koincidirala, na sreću enciklopedijskog pothvata, s oživjelim zanimanjem JLZ-a za nj i iskazanom spremnošću JLZ-a da ga preuzme i da nastavi njegovo ostvarivanje uz autorsku i uredničku suradnju Pravnog fakulteta u Zagrebu. Kad se na čelu JLZ-a našao direktor Vladimir Pezo, ideja o angažiranju JLZ-a u taj pothvat dobila je nove snažne poticaje. Nakon uspješno završenih pregovora, 28. VI. 1988. JLZ i Pravni fakultet u Zagrebu sklopili su Ugovor o Pravnoj enciklopediji, na temelju kojega je JLZ preuzeo izdavačke obveze i prava utvrđene u ugovorima partnera iz 1983, opće akte o organizaciji i djelovanju pothvata, Teze o koncepciji enciklopedije, dotle ostvarene rezultate rada na uobličavanju enciklopedijskih tekstova te sve ranije konstituirane organe Pravne enciklopedije — glavnog urednika i njegova pomoćnika, urednike struka i članove uredničkog vijeća.

7. Razlozi, u prvom redu, ekonomske naravi utjecali su na postepeno sazrijevanje shvaćanja u JLZ-u o potrebi da se prvobitni plan o postupnom pripremanju za tisak i o izdavanju pojedinih svezaka Pravne enciklopedije izmijeni tako da se već u prvoj fazi odmah pristupi pripremanju i izdavanju prvih dvaju svezaka, a neposredno zatim i trećega. Tom novom izdavačkom konceptu prilagodilo je svoje aktivnosti i uredništvo Pravne enciklopedije, pa je sinkrono, uz intenziviranje rada na zatvaranju koncepcije i kompletiranju sadržaja prvog sveska, otpočelo prikupljanje građe za drugi i za treći svezak.

8. Nezadrživi i sve snažniji val pluralističke političke demokratizacije u evropskim zemljama tzv. realnog socijalizma, koji je našao svog specifičnog izraza i u zemljama jugoslavenske federacije, od daleko je presudnijeg značenja za aktualno ostvarivanje projekta Pravne enciklopedije.

Svjedoci smo i sudionici radikalnih promjena u svim strukturama državnog i općeg društvenog bića zajednice, koje bi se po svom sadržaju — a na sreću, barem do sada, ne i po metodama realizacije — mogle označiti revolucionarnima.

Ne treba posebno ni dokazivati — jer je notorno — od kakvog presudnog utjecaja mogu biti i već jesu te promjene — nagoviještene, očekivane, nastale i one koje će tek nastati — na fizionomiju i sadržaj svih pravnih institucija koje u svojoj ukupnosti sačinjavaju domaći pravni poredak, te od kakvog bi bitnog utjecaja mogla biti nova pravna regulativa, tek u nastajanju, na dalji razvitak i usmjeravanje započetih zahvata u sve pore društvenog, posebno pravnog života.

9. Već je u XXIV. Tezi o koncepciji Pravne enciklopedije iz 1984. utvrđeno: »Po svome sadržaju PE bi trebalo da nadživi razdoblje svoga relativno dugotrajnog stvaranja i prodaje njene tiraže. Ostvarenju toga suprotstavlja se pojava da se važeći pravni izvori, naročito na nekim, tzv. živim pravnim područjima, mijenjaju brzinom koja nema adekvatno opravdanje u dinamičnim promjenama društvenih odnosa koje pravna pravila treba da reguliraju.

Prihvati li se kao radna teza pravilo po kojem bi autori članaka bili dužni relativno iscrpno izložiti sadržaj aktualno važećih pravnih izvora, morali bismo se odreći one prve ambicije: da se javnosti pruži trajnija smotra jugoslavenskog prava i pravne misli, koja bi po načinu svoje obrade i po svome sadržaju, na višem stupnju znanstvene sinteze i

apstrakcije — polazeći od važećih normi, ali i od onih koje su im neposredno prethodile kao i od onih za koje bi se (uvažavajući trendove razvoja) moglo pretpostaviti da bi ih u doglednoj budućnosti mogle nadomjestiti — mogla sačuvati svoju svježinu i aktualnost i u stadiju u kome sadržaj pravnih izvora kakav je bio u vrijeme pisanja i tiskanja određenog članka ne odgovara sadržaju aktualnom u vrijeme njegova korištenja (čitavanja).

Pretpostavljajući trajniju aktualnost PE zahtjevu za preciznijom informacijom o važećem pravu, trebalo bi — gdje god je to moguće — u članku posvećenom određenom pravnom institutu glavnu pažnju posvetiti teorijskoj, znanstvenoj obradi tog pravnog instituta, njegovih elemenata, njegove pravne prirode, razloga njegovog nastajanja i razvoja, implikacijama njegove primjene i sl., zadržavajući se pri tome na karakteristikama koje su standardne, opće za suvremeno jugoslavensko pravo u jednom dužem razdoblju njegova razvitka, u toku kojeg se eventualno i mijenjao sadržaj pravnih normi kojima se određeni institut obrađuje. U kontekstu takvog načina izlaganja, informacija o sadržaju legislae u vrijeme pisanja članaka ne bi trebalo da bude u prvom planu. Ona bi u pravilu trebala da posluži kao ilustracija jednog od mogućih načina na koji se ukupnost problema vezanih uz određeni pravni institut može oživotvoriti u određenom zakonodavnom pravnom aktu.

PE ne treba da postane vade mecum, praktički i pragmatički priručnik u kojem bi zainteresirani čitalac morao moći naći iscrpnu informaciju o sadržaju normi koje su mjerodavne za reguliranje slučaja zbog kojega on konzultira enciklopediju. Suprotno tome, PE bi trebalo da bude sistematski organizirana zbirka sažetih studija o dinamičnom razvitku pravnih instituta, pouzdan informator o njihovom bitnom sadržaju i problemima koje izazivaju, njihov kritički ocjenjivač i (eventualno) pretkazivač njihova razvitka.

10. Unatoč takvim, i danas aktualnim i prihvatljivim, temeljnim načelima enciklopedijske obrade prava i pravne znanosti, koja su bila poštivana u toku pisanja, recenziranja i redigiranja već napisanih tekstova, mnogi članci u kojima se obrađuju pravni instituti suvremenog domaćeg pravnog poretka, koji su već iscrpno i konačno redigirani u enciklopedijskim tekstovima, iziskivati će ponovno preispitivanje i obradu i s obzirom na izmijenjene društveno-političke determinante instituta, i s obzirom na bitno nove sadržaje njihove normativne podloge, i s obzirom na metode njihove enciklopedijske obrade. Dovoljno je — iz abecedarija za prvi svezak — spomenuti tek pojmove kao što su akcionarsko društvo (i njegove izvedenice), autonomija, banka, crkva i država, delegatski sistem, demokracija, devizni sistem, dioba vlasti, društvene organizacije, društveno-političke organizacije, društveno i državno vlasništvo, država, federacija, financije (uz brojne izvedenice) — pa da se stekne globalna slika o dalekosežnosti zahvata koji predstoje i o nemogućnosti da se već sada, u stadiju njihova uzburkanog previranja i traganja za novim solucijama, zaokruži njihova studiozna elaboracija.

Kritički ocjenjujući suvremeno stanje u ostvarivanju projekta Pravne enciklopedije, trebalo bi zaključiti:

Bitne radikalne promjene u strukturi i sadržaju aktualnog domaćeg pravnog poretka ne omogućavaju brzo zaokruživanje enciklopedijske građe ni za jedan svezak Pravne enciklopedije, koje bi ujedno nosilo karakteristike trajnije vrijednosti u skladu s načelima izraženim u Tezi XXIV. o koncepciji Pravne enciklopedije JLZ-a.

Razlozi koji sprečavaju ranije planirano sakupljanje građe i izdavanje pojedinih svezaka Pravne enciklopedije ne predstavljaju zapreku za intenzivno pripremanje tekstova (po kvantitativnim mjerilima — većine) u kojima se obrađuju pravni pojmovi i

instituti koji nisu zahvaćeni aktualnim promjenama domaćeg pravnog poretka koje su u toku, pa se rad na obradi tih tema može nesmetano odvijati.

Sažimanje u ostvarivanju izdavačkog plana tako da se cjelina edicije ostvari u što kraćem vremenskom razdoblju koje bi dijelilo izdavanje prvog od izdavanja posljednjeg sveska moglo bi, sa svoje strane, pridonijeti smanjivanju (ako već ne i potpunom otklanjanju) inače općenito verificiranih negativnih posljedica dugotrajnijeg izdavanja pojedinih svezaka — koje se očituju u gubljenju aktualnosti građe obrađene u prvom svesku u vrijeme izdavanja posljednjeg.

Zazivajući drevnu mudrost po kojoj svako zlo nije (samo) za zlo, trebalo bi, na kraju, konstatirati kako je dobro što do izdavanja prvog sveska nije došlo neposredno pred početak povijesnih korjenitih preobražaja strukture domaćeg suvremenoga pravnog i općeg društvenog reda stvari i odnosa. Odugovlačenje bi moglo pridonijeti ostvarenju globalnog rezultata koji će biti plod jedinstvene radne koncepcije i znanstvene obrade jednog sistema kojemu bi trebalo poželjeti trajniju aktualnost.

CONTRIBUTIONS TO THE LEGAL ENCYCLOPAEDIA

SUMMARY. This paper presents the inception of the idea of a comprehensive *Legal Encyclopaedia* and the history of the course of its development. The idea was born and took concrete form in 1983 at the Law School of Zagreb University and work was in 1988 transferred to the Miroslav Krleža Lexicographic Institute.

The basic conception was to produce an encyclopaedia which would contain scholarly and also a specific expression of one of the historical development of legal institutions which are part of the cultural heritage of Yugoslavia and also a specific expression of the legal systems of Europe.

Economic considerations, and more recently dynamic and radical changes in the essential characteristics of social organization, changes which are still taking place — and to which special attention is paid in the contributions, have necessarily affected the original publication plan of five volumes. In order that this work may outlive the actual conditions of its time of writing, and the inescapable length of time of compilation and publishing, texts already written will have to be substantially revised and new ones written. For these reasons it was decided that work should proceed more slowly on the first three volumes and that when conditions become more stabilized they should be published one after the other at intervals determined only by the technical problems of publication.